วิจารณ์หนังสือ Buddhist Sociology (พุทธสังคมวิทยา)

สุชญา ศิริธัญภร
หัวหน้ากองบรรณาธิการ

หนังสือ **Buddhist Sociology** (พุทธสังคมวิทยา) ภาคภาษาอังกฤษ เขียนขึ้น โดย นันทเสนะ รัตนปาละ ชาวศรีลังกา ได้รับการตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ Indian Book Centre ในกรุงเดลฮี นับเป็นความพยายามที่จะวิเคราะห์แนวคิดทางพระพุทธศาสนา จากมุมมองทางสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา โดยที่ผู้เขียนได้มีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้กับนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาหลายท่าน เช่น G.P. Malalasekera, K.N. Jayatilleke, O.H. D. de A. Wijisekera, W.S. Karunaratne, Jothiya Dhirasekera, D.E. Hettiarachchi, Dr M. Sri Rammandala

หนังสือ **Buddhist Sociology** (พุทธสังคมวิทยา) ประกอบด้วยเนื้อหา จำนวน ๑๑ บท กล่าวคือ บทนำระเบียบวิธีในการคิดแบบพุทธ ครอบครัว การขัดเกลาทางสังคม สตรีกับสังคม ทฤษฎีการเมืองในจารีตพุทธศาสนา เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ พระพุทธศาสนากับการศึกษา อาชญากรรมและการควบคุมสังคม ความรุนแรง การก่อการร้าย และพุทธศาสนา สุราและของมึนเมา : วิธีแก้ปัญหาสังคมแบบพุทธ และปรัชญาสุขภาพแนวพุทธ

วิธีการศึกษาเป็นการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เป็นคัมภีร์หลักๆ อันได้แก่ พระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระสูตรและพระวินัยมาประยุกต์ใช้ ระเบียบวิธีวิจัย ใช้หลักกาลามสูตรและหลักแห่งการไม่ให้ใจเอียงไปตามอคติทั้ง ๔ คือ ๑) รัก (ฉันทาคติ) ๒) เกลียด (โทสาคติ) ๓) กลัว (ภยาคติ) และ ๔ ไม่รู้ (โมหาคติ) เป็นเบื้องต้น เพื่อให้มีความเป็นกลาง ในการพิจารณาวัตถุที่จะศึกษาจะใช้หลักพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นสำคัญ ในการเข้าถึงความจริงนั้น พระพุทธศาสนานอกจากจะยอมรับประสบการณ์ตรงทางอายตนะภายนอกแล้วยังได้ยอมรับการเข้าถึงความจริงทางจิตด้วย

ในมุมมองต่อสังคม ท่านนันทเสนะ รัตนปาละ ได้เริ่มต้นที่ครอบครัว เขามองว่าครอบครัวคือรากฐานของสังคม ครอบครัวเริ่มต้นที่การแต่งงาน ครอบครัวแบบพุทธเป็นแบบครอบครัวใหญ่ สิ่งที่จะเสริมให้สถาบันครอบครัวมีความมั่นคงคือที่แต่ละฝ่ายมีการยึดมั่นในหน้าที่หลักของตนเองตามแนวทางที่เสนอไว้ในสิคาโลวาทสูตร และสิ่งสำคัญที่พระพุทธศาสนาเน้นหนักในการธำรงไว้ซึ่งสายใยแห่งครอบครัวด้วยความกตัญญูกตเวที เพื่อให้หลักการกว้างๆนี้เป็นไปได้ ท่านนันทเสนะ รัตนปาละ เสนอการขัดเกลาสังคมโดยการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการคือ เป็นแกนกลาง และหลักแห่งทิศ ๖ เช่น บุตรมีหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อพ่อแม่ ดังนี้

10. (140-145).indd 140 24/2/2560 15:03:39

๑. ให้การสนับสนุนและปกป้องท่านและจัดหาสิ่งต่างๆให้ตามที่ท่านต้องการ

๒. ทำหน้าที่ช่วยเหลือในกิจการของพ่อแม่

๓. รักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล

๔. ประพฤติตัวให้เหมาะสมในการที่จะสืบทอดมรดกของพ่อแม่

๕. ทำบุญอุทิศให้เมื่อท่านล่วงลับไปและทำให้ท่านได้มีส่วนร่วมในบุญนั้น

หรือหลักแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมาฝึกฝนปฏิบัติให้เป็นวิถีชีวิตของสังคมโดยรวม ในการแสดงภาพความคิดของสังคมตามแนวทางพระพุทธศาสนา ท่านนันทเสนะ รัตนปาละ ได้นำเสนอความเสมอภาคทางสังคมเป็นพื้นฐาน โดยแสดงถึงการที่พระพุทธศาสนาต่อต้านระบบวรรณะ เช่นวรรณะพราหมณ์และกษัตริย์ อย่างแข็งขัน พระพุทธศาสนาได้ยอมรับบุคคลทุกชาติชั้นวรรณะเข้ามาสู่ร่มเงาของพระพุทธศาสนาและให้สิทธิเสรีภาพในการเข้าถึงอุดมธรรมขั้นสูงสุดเสมอกัน สิ่งที่จะมาเป็นมาตรวัดในการเข้าถึงความดีหรือสิ่งสูงสุดนั้น พระพุทธศาสนาให้ค่าไปที่หลักกรรม ท่านนันทเสนะ รัตนปาละ ยังได้แสดงหลักฐานจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่แสดงถึงการหักล้างการยึดถือความบริสุทธิ์แห่งวรรณะอย่างผิด ๆ ของพวกพราหมณ์ดั้งเดิมจากคัมภีร์ที่หลากหลาย พระพุทธศาสนายอมรับความเท่าเทียมกันแห่งบุคคล และความแตกต่างจะเกิดขึ้นได้ก็เพราะอาศัยการกระทำ ในประเด็นที่สัมพันธ์กันอีกประเด็นหนึ่งที่มีการพูดถึงกันอย่างกว้างขวางในสังคมปัจจุบัน คือสถานภาพของสตรี ซึ่งประเด็นนี้เป็นกรณีเฉพาะที่ถือปฏิบัติกันมายาวนานในจารีตสังคมอินเดียโบราณ ซึ่งพระพุทธศาสนาก็มีจุดยืนในมุมมองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่เท่าเทียมและมีศักยภาพในการบรรลุถึงคุณธรรมสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนาได้เช่นกับบุรุษและพระพุทธศาสนาก็ได้พิสูจน์เรื่องนี้โดยการอนุญาตให้สตรีได้เข้ามาเป็นนักบวชเป็นศาสนาแรกในศาสนาของอินเดีย

ในการบริหารหรือสืบทอดสังคมนั้น ท่านนันทเสนะ รัตนปาละ ได้นำเสนอหลักหรือทฤษฎีไว้ ๓ ด้าน คือด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านการศึกษา ด้วยเนื้อหา ๓ บท

ในด้านการปกครอง พระพุทธศาสนามีอุดมการณ์การปกครองอยู่ที่หลักวัชชีธรรมหรืออปริหานิยธรรม เน้นไปที่เสียงส่วนใหญ่ของประชาชน ผู้ปกครองในพระพุทธศาสนามิใช่ผู้ที่ยึดถือเอาความเห็นของตนเป็นใหญ่ แต่เป็นผู้ที่ฟังเสียงของประชาชน ฐานะของกษัตริย์เกิดขึ้นมาจากการเลือกของประชาชน จึงควรเป็นผู้ที่มีความสามารถ ช่วยแก้ไขปัญหา เน้นความผาสุกของทุกฝ่ายโดยการปกครองตามหลักแห่งธรรม ให้ความยุติธรรมและความเที่ยงธรรม มีความฉลาดในการปกป้องประเทศให้แก่ทุกคน กษัตริย์ควรเป็นคนดี มีศีลธรรมเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชน ในประเด็นนี้

รัตนปาละได้แสดงถึงตัวอย่างของกษัตริย์ตามแนวพุทธคือพระเจ้าอโศกมหาราชในการให้สิทธิและเสรีภาพทางศาสนาและให้ความยุติธรรมแก่ผู้คนและสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าอย่างเสมอภาคกัน

ในด้านเศรษฐกิจพระพุทธศาสนาเน้นในเรื่องการหารายได้ การใช้สอยและการออม ระบบเศรษฐกิจจะต้องเป็นไปเพื่อความงอกงามทางจิต ความผาสุกทางร่างกายและไม่เป็นการทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและมีการกระจายอย่างเป็นธรรม ในการได้มา ห้ามมิให้ทำเศรษฐกิจที่ผิดศีลธรรมที่เป็นการเบียดเบียนตนและผู้อื่น พระพุทธศาสนามองปัญหาความยากจนเป็น ๒ ระดับ ความไม่เพียงพอภายนอกคือของทรัพยากรเกิดจากการกระจายทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมกัน และภายในเกิดจากความโลภที่ไม่รู้จักพอ โดยหลักการ พระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักพึ่งพาตนเอง ไม่ให้รอรับสิ่งของจากฝ่ายปกครองอย่างเดียว แต่สำหรับความหิว ถือเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องรีบได้รับการบำบัด

ในด้านการศึกษา ท่านนันทเสนะ รัตนปาละ แสดงว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการศึกษาในลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไปและเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และวิธีการที่จะนำมาใช้ในการถ่ายทอดความรู้ก็มีอย่างหลากหลายที่ผู้ถ่ายทอดอาจนำมาปรับเลือกให้เหมาะกับแต่ละสถานการณ์ จากกรณีตัวอย่างที่พระพุทธองค์ทรงใช้ บางกรณี พระองค์ทรงใช้หลักเหตุผล บางกรณี พระองค์ทรงใช้หลักจิตวิทยา บางกรณีพระองค์ทรงใช้ตัวอย่างหรืออุปมาอย่างง่ายๆ นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงให้ความสำคัญกับคุณภาพของผู้สอน และผู้ที่จะรับการสอนทั้งที่เป็นปัจเจกและเป็นกลุ่มชน โดยที่การศึกษานั้นจะตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งเมตตากรุณาโดยมีวัตถุประสงค์คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อเดินทางไปสู่ความพ้นทุกข์

กลไกสำหรับการควบคุมสังคม ท่านนันทเสนะ รัตนปาละ ชี้ว่ามีรากฐานมาจากสิ่ง ๒ ประการ คือจิตสำนึกของตนเองและการติเตียนจากบุคคลอื่น และตัวกลไกนั้น มีกำหนดไว้ในการกำหนดแนวทางแห่งความประพฤติของบุคลากรในพระพุทธศาสนาอันมีชื่อว่าวินัย มีอยู่ ๗ ประเภท หนักเบาขึ้นอยู่กับลักษณะของโทษที่ล่วงละเมิด ในการพิจารณาอรรถคดี สิ่งสำคัญคือผู้ที่มีอำนาจในการพิจารณาจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความยุติธรรม และเจตนารมณ์ของการกำหนดวินัยมีความมุ่งหมายให้ผู้ที่ละเมิดมีจิตสำนึกที่จะงดเว้นจากการกระทำความผิดอีกและมุ่งไปที่ความผาสุกแห่งหมู่สงฆ์และความสามัคคีปรองดองกันแห่งหมู่คณะ ในทางบ้านเมือง ก็สามารถประยุกต์เอาหลักการวินัยไปใช้ในการควบคุมสังคม ดังกรณีของพระเจ้าอโศกมหาราช

ในประเด็นเรื่องความรุนแรงและการก่อการร้าย มีระบุว่า ความเกลียดคือสาเหตุโดยตรงของความรุนแรง ความเกลียดมักเกิดจากความผิดหวัง เมื่อไม่ได้ดังหวังก็เคียดแค้น ท่านนันทเสนะ

10. (140-145).indd 142 24/2/2560 15:03:39

รัตนปาละได้ยกตัวอย่างหลายๆ ตัวอย่าง ส่วนวิธีที่เราต้องปฏิบัติต่อความรุนแรงนั้น ก็คือการอดทน อดกลั้นซึ่งเป็นหลักการอันสูงสุด

ในอีกด้านหนึ่งคือการชี้แจงข้อมูลที่ถูกต้องแก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง ภูมิปัญญาจากพระพุทธศาสนาจะช่วยให้เราระบุถึงสาเหตุแห่งความรุนแรงและวิธีการที่จะให้ความรุนแรงและการก่อการร้ายให้อยู่ภายใต้การควบคุม

๑. มาตรการทางเศรษฐกิจ เพื่อลดความยากจนอย่างรุนแรงและรับประกันให้ทุกคนได้รับความพึงพอใจจากความจำเป็นในพื้นฐาน

๒. ระบบสังคม ซึ่งการเข้าถึงทรัพยากรทางสังคมเป็นไปได้สำหรับทุกคน

๓.ระบบการเมือง ที่มีการเปิดกว้างให้ทุกทัศนะได้มีการแสดงออก และนำมาใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจที่สำคัญ

๔. การสร้างกฎระเบียบ และข้อผูกพันที่ว่าผู้ปกครองและผู้บริหารจะไม่ล่วงละเมิดไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์เช่นไร (โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน)

ยาแก้ที่ดีที่สุดสำหรับความรุนแรงและการก่อการร้ายมีพบในข้อผูกมัดที่มีต่อธรรม (กฎ หรือความยุติธรรม) ของผู้ปกครองประเทศ บางที จะเป็นการแสดงความหมายทางสังคม - การเมืองแห่งพระพุทธศาสนาที่ว่า “ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ” (ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม) ที่เป็นตัวส่งเสริมข้อผูกมัดต่อธรรมหรือต่อกฎ

แนวคิดเรื่องอหิงสาในพระพุทธศาสนา เกี่ยวข้องกับการไม่เบียดเบียนชีวิตในทุกรูปแบบ หรือหลีกเลี่ยงจากการทำร้ายหรือการเบียดเบียน ความโหดร้าย การกดขี่ หรือการดูหมิ่น ข้อนี้มิได้จำกัดอยู่เฉพาะที่ศีลข้อแรกแห่งศีล ๕ คือ งดเว้นจากการฆ่าสิ่งมีชีวิตแต่ยังรวมถึงศีลข้ออื่น ๆ ด้วย การครอบครองทรัพย์กับผู้หญิง (หรือผู้ชาย) ซึ่งเป็นภรรยา (หรือสามี) ของบุคคลอื่นก็เป็นการทำร้ายผู้อื่น การพูดเท็จอาจนำไปสู่ผลเสียหลายอย่าง บางทีอาจจะจบลงที่การทำร้ายตนหรือผู้อื่นในทางจิตวิทยาหรือทางร่างกาย

ข้อความที่ว่า ‘อหึสา ปรโม ธมฺโม การไม่เบียดเบียน เป็นธรรมที่สูงสุด’ แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยทางศีลธรรมคือรากฐานของกฎ และว่าปัจเจก มิใช่รัฐที่เป็นเนื้อหาที่สูงสุดของกฎ ข้อนี้ยืนยันว่า สิทธิของมนุษย์ คือพื้นฐานของกฎที่สูงส่งยิ่งกว่ากฎแห่งรัฐที่ห้ามเรามิให้ประกอบอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ รวมถึงการปฏิเสธการแสวงหาประโยชน์จากผู้อื่น ดังนั้น หลักแห่งอหิงสาจึงเป็นการแสดงออกซึ่งสิทธิมนุษยชนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด....(G. P. Malalasekera, Sambhasha. 1991. 269)

อหิงสา จึงไม่จำกัดอยู่เฉพาะการงดเว้นจากการร้ายผู้อื่นอหิงสาเกี่ยวข้องกับปรัชญาเชิงบวก นั่นคือ การมีมิตรภาพ การช่วยเหลือสรรพสัตว์ การมีเมตตาต่อสัตว์ ความมีกรุณาหรือมิตรภาพเริ่มต้นที่ตนเอง ต่อมาจึงขยายไปยังบุคคลอื่น ในความคิด คำพูดและการกระทำ มิตรภาพอันนี้ ความกรุณาอันนี้มีการแสดงออกและค่อย ๆ ขยายตัว ดังนั้น อหิงสาจึงเป็นวิถีทั้งหมดแห่งชีวิต เป็นเชิงปฏิบัติในทุกลักษณะ อหิงสายอมรับความจริงและพยายามที่จะไปให้ถึงทางออกที่เป็นจริง – มิใช่ทางออกที่เป็นอุดมคติ ที่ไม่อาจนำมาปฏิบัติได้จริง

ในประเด็นด้านสุขภาพทั้งของปัจเจกและสังคม พระพุทธศาสนามองว่าสุราเมรัยคือสาเหตุแห่งปัญหาที่สำคัญ ท่านนันทเสนะ รัตนปาละได้แสดงตัวอย่างของโทษแห่งการดื่มสุราไว้มากมาย เช่น เมื่อคนผู้หนึ่งติดสุรา ผลร้าย ๖ ประการจะเกิดขึ้นตามมาคือ เงินจะหมดไป เกิดการทะเลาะวิวาท เป็นที่มาแห่งโรคหลายชนิด เสื่อมเสียชื่อเสียง ไม่มีความรู้สึกละอายหรือสูญเสียเกียรติยศ และสมองที่ทำหน้าที่รับรู้ถูกทำลายเกินกว่าที่จะกู้คืนได้ พร้อมทั้งแสดงที่มาของสุราในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และแสดงจุดยืนแบบพุทธไว้ว่า รัฐพุทธไม่ควรส่งเสริมการดื่มและการผลิตสุรา เนื่องจากเป็นสิ่งที่ไปกัดกร่อนสุขภาพของคนเรา

นอกจากนั้น พระพุทธศาสนายังได้ส่งเสริมการรักษาสุขภาพดังเช่นการออกบิณฑบาตในทุกเช้า การเดินจงกรม โดยมองกว่าสุขภาพกายและสุขภาพจิตมีความสัมพันธ์กัน การเลือกอยู่อาศัยในที่ที่ปลอดโปร่ง อากาศบริสุทธิ์ มีสติ มีสมาธิในทุกโอกาส เลือกรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย ที่ย่อยง่าย ที่จะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสุขภาพจิต ในเรื่องของการเจ็บป่วย พระพุทธศาสนาก็ได้ระบุถึงประเภทของยา การเป็นคนไข้ที่ดีและการเป็นผู้พยาบาลที่ดีไว้ด้วย

เพราะฉะนั้น จากประสบการณ์ของท่านนันทเสนะ รัตนปาละ คำสอนทางพระพุทธศาสนาสามารถเข้าใจและนำมาปฏิบัติได้จากมุมมองทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ที่ผ่านมา ยังมิได้มีความพยายามอย่างจริงจังที่จะมองพุทธปรัชญาจากมุมมองทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามาก่อน นักสังคมวิทยา นับจาก Max weber ได้ทำการสำรวจอย่างคร่าวๆ เข้าไปในพื้นที่ของพุทธปรัชญา งานส่วนใหญ่ จะนำเอาเนื้องานทางพระพุทธศาสนาจากงานที่เป็นการแปลมาใช้ในการวิเคราะห์ความคิดทางพระพุทธศาสนา ผลก็คือ มีการตีความผิดและเป็นการบิดเบือนแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปเป็นอันมาก การที่จะทำงานในลักษณะนี้ ให้ประสบผลสำเร็จ นอกจากจะต้องมีความรู้ดีในในทฤษฎีและวิธีการทางสังคมวิทยา ผู้ศึกษาจำต้องมีความรู้ที่แม่นยำในแหล่งข้อมูลดั้งเดิมด้วย อีกทั้งความเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดระหว่างจารีตทางพระพุทธศาสนาและจิตวิญญาณแห่งพุทธปรัชญา จึงจะเป็นการที่ทำให้เข้าใจได้ ด้วยการให้ความสนใจไปที่ภาษาดั้งเดิมที่ถูกบันทึกไว้

10. (140-145).indd 144 24/2/2560 15:03:39

หวังว่า **Buddhist Sociology** (พุทธสังคมวิทยา) ภาคภาษาอังกฤษซึ่งเป็นงานเขียนของท่านนันทเสนะ รัตนปาละ เล่มนี้ จะก่อให้เกิดประโยชน์ และในปัจจุบัน นี้ หนังสือเล่มนี้ คณาจารย์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระปลัดเสน่ห์ ธมฺมวโร,ดร. แปล และดร.สมหวัง แก้วสุฟอง เป็นผู้ตรวจ และกองวิชาการก็จะได้จัดทำรูปเล่มเผยแผ่แก่ส่วนงานที่จัดการศึกษา และหวังอย่างยิ่งว่า จะได้เป็นแรงบันดาลใจให้กับนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาอื่นๆ ให้หันมองเข้ามายังพื้นที่แห่งความคิดอันอุดมและบริสุทธิ์อย่างนี้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาภูมิปัญญาที่สัมพันธ์กับโลกสมัยใหม่และปัญหาที่เกี่ยวข้องได้อย่างชัดเจน